

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ КЕРІВНИКА ШКОЛИ

Наталія УЙСІМБАЄВА (Кіровоград)

В статті визначається вплив розвитку творчого потенціалу керівників школи на ефективність управлінської діяльності, розвиток його професійної компетентності. Розглядається зв'язок понять, «творчість», «творчий потенціал», «професійна компетентність».

В статье рассматривается влияние развития творческого потенциала руководителя школы на эффективность управленческой деятельности, развитие его профессиональной компетентности. Рассматривается связь понятий «творчество», «творческий потенциал», «профессиональная компетентность».

Ключові слова: творчий потенціал, творчість, професійна компетентність, дослідницькі уміння, науково-пошукова робота.

Управлінська ситуація в системі освіти вимагає від директорів школи сміливості, рішучості, нетрадиційного мислення, почуття нового, готовності відмовитися від стереотипів, глибокого знання теорії і практики педагогічної й управлінської діяльності, тобто тих якостей, що лежать в основі творчості. Якість професійного становлення і розвитку особистості керівників шкіл багато в чому визначає характер і долю модернізації шкільної освіти, сприяючи приведенню її у відповідність до сучасних життєвих потреб країни.

Особливість діяльності директора школи в умовах науково-технічного прогресу полягає в подальшому прискоренні зміни (темтів оновлення) професійних знань, умінь та навичок і, у зв'язку з цим, у його здатності самостійно швидко і якісно удосконалювати рівень своєї кваліфікації.

Т. Г. Браже доводить, що професійна компетентність осіб, які працюють у системі «людина – людина», визначається базовими знаннями та вміннями, ціннісними орієнтирами, мотивами його діяльності, розумінням ним себе у світі і світу навколо себе, стилем взаємодії людьми, загальною культурою, здатністю до розвитку творчого потенціалу [1, с. 90].

Дослідженню різних аспектів творчості особисті присвячено праці: Я.А.Пономарьова (психологія творчості, мислення і творчість), А.М.Матюшкіна (проблемні ситуації у мисленні та навчанні), П.К.Енгельмейера (теорія творчості й творче середовище), В. А. Моляко (психологія творчості), В. Ф. Овчинникова, Н. Ю. Посталюк (творчий потенціал особистості), Е. В. Ілієнкова, А. Ф. Лосєва, В. Ф. Овчинникова (сутність, структура й соціальна структура творчості).

Так Н. Ю. Посталюк розглядає творчий потенціал особистості як інтегрований вияв різних якостей особистості й уважає, що творчу особистість визначають не тільки високий творчий потенціал, але й ступінь її активності в його реалізації [8].

На думку В. Ф. Овчинникова, творчий потенціал особистості – це “інтеграційна якість особистості, що характеризує міру її можливостей ставити й розв’язувати нові завдання у сфері своєї діяльності, яка має суспільне значення” [5, с. 6].

Ми погоджуємося з думкою С. Воробйова, що “творчі люди – це люди, які здатні мислити по новому, самостійно ставити перед собою завдання, цілі, пропонувати нестандартні рішення, опиратися рутинному підходу, орієнтуватись більше на майбутнє, а ніж на минуле” [4, с. 42].

Метою статті є обґрунтування впливу розвитку творчого потенціалу керівників школи на ефективність управлінської діяльності.

Управління є тією рушійною силою, яка націлена на активізацію людини через створення оптимальних умов для прояву та розвитку її творчого потенціалу. Тому керівнику закладу освіти слід орієнтуватися в різноманітності сучасних управлінських ідей, вивчати й успішно застосовувати досягнення науки та перспективного педагогічного досвіду, організовувати творчу діяльність.

Сьогодні у науковій літературі творчість визначається як діяльність, кінцевим результатом якої є створення якісно іншого, що вирізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю (при цьому зазначається, що творчість специфічна для людини, тобто завжди передбачає творця суб'єкта творчої діяльності. Визначаючи. виняткову значущість творчого розвитку особистості, Л. Виготський писав, що творчість – це діяльність людини, спрямована на створення нового: чи то речей зовнішнього світу, чи умовиводів або почуттів, властивих самій людині [5].

Уся культурна діяльність директора школи за своєю суттю – діяльність творча, оскільки, вона пов’язана з процесом реалізації, самовдосконалення, саморозвитку особистості. Діяльність має одним зі своїх продуктів розвиток самого суб'єкта. Особливості мотивації діяльності полягають у тому, що творча особистість знаходить задоволення не стільки у досягненні мети творчості, скільки у самому процесі.

Творчість слід розглядати як складовий елемент самореалізації директора школи, розкриття його здібностей, таланту й думки, критичного розуму.

Важливою умовою творчості є сприйняття нових ідей, здатності знаходити й порушувати проблеми, незалежність поведінки та суджень і

водночас уміння поступатися і відмовлятися від своїх думок, критичність, сміливість, терпимість.

Творчість як мотиваційний фактор за своїм змістом може бути інтерпретований як фактор «інноваційного, творчого підходу до управління» – традиційного, репродуктивного регулятивного підходу в управлінні [2, с. 13]. Зміст цього фактора розкриває, на наш погляд, дві протилежні і разом з тим взаємодоповнюючі тенденції, що спостерігаються сьогодні у вітчизняній практиці управління школою і здобувають відображення у свідомості їхніх керівників.

Що стосується першої тенденції, на думку Р. П. Вдовіченка, то вона відтворює орієнтацію визначеної групи керівників освітніх організацій на впровадження нових підходів в управлінні, що сприяють реалізації передових освітніх технологій, виявленню обдарованості дітей, розвитку їхніх здібностей, професійному становленню керівника і розвитку власного творчого потенціалу, підвищенню результативності вітчизняних освітніх закладів відповідно до міжнародних критеріїв ефективності і т. ін.

Друга тенденція відображає виражену спрямованість іншої частини директорів шкіл на традиційні, звичні підходи до управління. Природно, що перший фактор (тенденція) є основним вектором (стрижнем), і він сьогодні визначає і диференціює управлінську свідомість керівників освітніх організацій [3, с. 19].

Ми розглядаємо творчість як складовий елемент самореалізації директора школи, розкриття його здібностей та обдарованості, таланту й думки, критичного розуму. Розвиток творчого потенціалу відбувається за умови залучення керівника школи до інноваційної та пізнавально-творчої діяльності. Успішність інноваційної діяльності керівника визначає креативність як здатність до творчого розв'язання задач. Саме у процесі розробки і впровадження новацій керівник виступає як новатор, творець. При цьому креативність керівника школи проявляється, зокрема, в його здатності бачити елементи новизни, творчості у діяльності інших людей і, перш за все, підлеглих, в умінні розкрити їх особистий потенціал.

Творча особистість – це креативна особистість (особистість, що має внутрішні передумови творчої активності), яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють дослідженню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності.

Творчу особистість визначають як особистість, межі творчості якої охоплюють дії від нестандартного розв'язку простого завдання до нової

реалізації унікальних потенцій індивіда в певній галузі, як людину, яка володіє певним переліком якостей, а саме рішучістю, умінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення, умінням бачити далі того, що бачать його сучасники і що бачили його попередники.

Серед характерологічних особливостей творчої особистості виділяють: відхилення від шаблону; оригінальність; ініціативність; наполегливість; високу самоорганізацію; працездатність.

Мета творчості, що здатна стимулювати активну діяльність людини, полягає в самоствердженні за допомогою створення матеріальних і духовних цінностей. Важливою умовою творчості є сприйняття нових ідей, здатності знаходити і порушувати проблеми, незалежність поведінки та суджень і водночас уміння поступатися і відмовлятися від своїх попередніх думок, критичність, сміливість, терпимість.

Розв'язання проблеми формування управлінців з готовністю творчо і професійно розв'язувати виробничі та соціальні завдання ми вбачаємо в необхідності здійснити значні якісні зміни в організації та змісті професійної підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів шляхом залучення їх до пізнавально-творчої діяльності. Розвиток творчого мислення, здатності до аналізу та нестандартного розв'язання проблеми, індивідуального стилю є обов'язковими складовими професійної підготовки, а відповідно і формування професійної компетентності керівника.

Більшість дослідників педагогічної творчості основну увагу приділяє вияву індивідуальності – творчим умінням, стилю діяльності.

Пізнавальний інтерес як основа мотивації пізнання найкраще формується в умовах проблемної ситуації. Пошук розв'язання передбачає вибір, нерідко потребує додаткової інформації, наближує навчальну діяльність до наукової, дослідницької. Під професійною компетентністю керівника навчального закладу слід розуміти таку пошукову діяльність директора, коли на основі базових знань, умінь, навичок та усвідомленого розуміння своєї ролі в суспільстві, безперервного самовдосконалення й саморозвитку особистості він забезпечує оптимальний варіант організації навчально-виховного процесу з метою формування творчої особистості.

Значною мірою успішність інноваційної діяльності керівника визначає креативність як здатність до творчого розв'язання задач. Саме у процесі розробки і впровадження новацій керівник виступає як новатор, творець. При цьому креативність керівника школи проявляється, зокрема, в його здатності бачити елементи новизни, творчості у діяльності інших людей і, перш за все, підлеглих, в умінні розкрити їх особистий потенціал. Ця здібність керівника визначає ступінь розробки

та обґрунтованості стратегічних управлінських рішень, цільових комплексних програм тощо.

Завданням сучасного періоду розвитку школи є забезпечення умов для того щоб кожен член педагогічного колективу школи протягом всієї професійної діяльності в тій чи іншій мірі займався професійним самовдосконаленням, проводив науково-пошукову діяльність.

Науково-пошукова діяльність, привчає фахівця до самостійності, виховує вибагливість до себе, зібраність, цілеспрямованість.

Ми пропонуємо розглядати науково-пошукову роботу керівників шкіл не тільки як джерело підвищення їх інтелектуального рівня, а як суттєвий чинник впливу на загальний розвиток їх особистості.

В сучасних умовах науково-пошукова діяльність директора школи, учителя повинна стати обов'язковою частиною професійної діяльності.

Залучення директора школи до науково-пошукової роботи ставить за мету:

- сприяти самостійному підвищенню свого інтелектуального рівня;
- розвивати ініціативу щодо організації самостійної творчої роботи;
- сприяти вивченню новітніх технологій навчання та управління навчальним закладом.

Реалізована в комплексі науково-пошукова діяльність директора школи забезпечує вирішення таких основних завдань:

- подальше формування наукового світогляду;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей у вирішенні практичних завдань;
- розвиток ініціативи, прагнення застосувати теоретичні знання у своїй практичній роботі;
- необхідність постійного оновлення і вдосконалення своїх знань;
- розширення наукової ерудиції.

Володіння науковими нормами пізнання дає можливість директору школи на практиці приймати більш ефективні, виважені, професійно грамотні рішення, дає можливість творчого вирішення проблемних питань.

На нашу думку інформаційне навантаження несуть проблемні семінари з актуальних питань психології, дидактики, теорії виховання, методики, технології, які проводяться з метою глибокого розкриття досягнень науки з окремих актуальних питань, з метою визначення тих нових педагогічних ідей, положень, рекомендацій, котрі необхідно використовувати у навчально-виховному процесі. Під час дослідження було впроваджено систему формування дослідницьких умінь:

- мета та її концептуальне обґрунтування; принципи формування дослідницьких умінь керівника школи;
- наукові засади та складові головних блоків структури змісту дослідницької діяльності керівника школи;
- суб'єкти формування дослідницьких умінь керівника школи;
- процес формування.

Результатом реалізації такої системи покращення рівня сформованості готовність керівника школи до дослідницької діяльності у межах і потребах школи.

Процес формування дослідницьких умінь керівників закладів освіти передбачає якісний перехід від низького рівня до більш високого; такий перехід відбувається за умови навчання на основі активних діяльнісних форм: ділові ігри, парні та групові вправи, міні-проекти тощо [9].

Методика організації дослідницької роботи спрямована на активізацію самостійних дослідницьких пошуків керівника школи. Цій роботі також сприяла дослідницька діяльність магістрів щодо виконання магістерської роботи.

На першому етапі відбувається діагностика сформованості дослідницьких знань і вмінь керівників шкіл, їх аналіз та обговорення, які здійснюють розробник спецкурсів і учасники експерименту, проводиться ознайомлення керівників шкіл, із сутністю педагогічного дослідження, його основними характеристиками та класифікаціями. Теоретична робота полягає в ознайомленні слухачів зі змістом навчального матеріалу, на якому базується дослідницька діяльність, повідомленні даних про дослідницьке завдання, про структуру дослідницької діяльності, про способи та методики активізації пошуку вирішення творчих завдань, які сприяють досягненню мети дослідження. Метою цього етапу була теоретико-методологічна підготовка керівника школи.

На другому етапі здійснювалося практичне відпрацювання елементів наукового дослідження. На цьому етапі слухачі набувають найважливіших умінь дослідження – розробляти науковий апарат дослідження, вибирати методи дослідження та здійснювати його інформаційне забезпечення, тобто набувають умінь самостійно здобувати, аналізувати та обробляти інформацію, працювати з першоджерелами.

Науково-дослідницька робота магістрів на другому етапі включає проведення нескладних досліджень в межах конкретного спецкурсу та виконання дослідницьких міні-проектів на базі загальноосвітнього навчального закладу під час планової управлінської практики, у результаті якої вони засвоюють різноманітні діагностичні методики.

Самооцінка рівня сформованості дослідницьких умінь магістрів здійснювалася за допомогою анкетування. Стан сформованості дослідницьких умінь керівників визначається за допомогою таких визначених критеріїв: наявність позитивного ставлення до дослідницької діяльності; володіння методологією та методами педагогічного дослідження, сформованість спеціальних дослідницьких умінь та знань особливостей дослідницької діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі.

Методами оцінювання сформованості дослідницьких умінь керівника школи є: самооцінка, експертна оцінка, педагогічне спостереження, та випускні творчі роботи.

Ефективне формування дослідницьких умінь керівників ЗНЗ в установах і закладах післядипломної педагогічної освіти визначається комплексом наступних педагогічних умов:

- організацією цілеспрямованого дидактичного процесу поетапного формування дослідницьких умінь;
- використанням практико орієнтованих дослідницьких завдань, що включаються у навчальну, а також практичну діяльність магістрів, та управлінську практику;
- установкою на єдине розуміння сутності і змісту дослідницької діяльності в ЗНЗ всіма суб'єктами освітнього процесу;
- діалогом як формою суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі.

Залучення директора школи до пізнавально-творчої діяльності сприяє розвитку творчого мислення, здатності до аналізу та нестандартного розв'язання проблеми, формуванню індивідуального стилю. Володіння науковими нормами пізнання дає можливість директору школи на практиці приймати більш ефективні, виважені, професійно грамотні рішення, дає можливість творчого вирішення проблемних питань.

Перед директором школи стоїть двоєдине завдання: постійно працювати над власним рівнем знань та ефективно організувати цю роботу у підлеглих.

На сучасному етапі в школі створюються сприятливі умови для розвитку педагогічної творчості вчителів і підвищення на цій основі результативності навчально-виховного процесу. Усе це ставить принципово нові вимоги перед керівниками загальноосвітніх шкіл і шкіл нового типу щодо розвитку творчого потенціалу педагогічних колективів взагалі і кожного вчителя зокрема. Нині існує два наукових підходи до керівництва творчими процесами: оволодіння алгоритмами творчого процесу й побудова відповідних моделей різноманітних

творчих рішень і створення найсприятливіших умов для творчої діяльності педагогів. У практиці керівництва загальноосвітньою школою і школою нового типу ці два процеси йдуть поруч у діалектичній єдності і взаємодії. Створення сприятливих умов для розвитку педагогічної творчості, самореалізація особистості вчителя є складовою частиною діяльності керівника, його соціально-психологічною функцією управління школою. Керівництво школи повинен намагатися завжди підтримувати в школі творчий настрій, живу думку, підхоплювати найменший прояв свіжого, нового, вбачаючи в ньому найкоротший шлях до успіху.

Важливе значення мають виступи науковців з оглядовими лекціями з актуальних проблем педагогічної науки та нових сучасних особливостей технології навчання.

Головною передумовою колективної творчої роботи шкільного об'єднання є навчально-пізнавальна діяльність. Такого значення вона набуває лише тоді, коли кожен директор школи не тільки зацікавлений у своїх педагогічних успіхах, а і володіє здатністю надавати допомогу колегам у тих питаннях, де він має переваги порівняно із іншими і, що не останнє, впевнений, що у разі необхідності може одержати аналогічну допомогу від колег.

Сучасний директор школи, озброєний знаннями педагогіки, шукає в наукових дослідженнях і відкриттях відповідей на запитання, які постають перед школою в період бурхливого науково-технічного прогресу і великих соціальних перетворень, що відбуваються в житті нашої країни.

Директор школи повинен не тільки сам займатися науково-пошуковою діяльністю, а і так зорієнтувати навчальний процес, щоб учителі і учні перебували в атмосфері творчості, тобто могли і бажали творити нове, залежно від свого рівня розвитку, бажань, стійкості інтересів, могли вибирати для себе форму прояву і участі в творчій самостійній діяльності, реалізуючи свою пізнавальну активність.

Компетентність передбачає сполучення здатності до творчого вирішення проблем і наявність професійних умінь. На рівні професіоналізму значною мірою виявляється індивідуальність керівника. Під професійною компетентністю керівника навчального закладу слід розуміти таку пошукову діяльність директора, коли на основі базових знань, умінь, навичок та усвідомленого розуміння своєї ролі в суспільстві, безперервного самовдосконалення й саморозвитку особистості він забезпечує оптимальний варіант організації навчально-виховного процесу з метою формування творчої особистості.

Прояв творчості й індивідуальності характеризує високий рівень розвитку професійної компетентності, що визначається інтелектуально-творчою ініціативою, схильністю до рефлексії, творчою потребою, почуттям новизни, прагненням до здобуття нових знань, самовираженням особистості в професії.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Браже Т.Г. Основные принципы совершенствования профессиональной квалификации учителей в ИУУ // Совершенствование профессиональных знаний и умений учителя в процессе повышения его квалификации: Сб. научн. трудов / АПН СССР: Отв.ред. Т.Г.Браже. – М., 1982. – С.18.
2. Васильченко Л. В., Гришина І. В. Професійна компетентність керівника школи / Л. В. Василенко, І. В. Гришина – Х.: Вид.група «Основа», 2006. – 208 с.
3. Вдовіченко Р. П. Наукові підходи до розкриття суті поняття «професійна компетентність» керівників шкіл / Р. П. Вдовіченко // Директор школи. – 2004. – № 37. – С.4 – 5.
4. Воробйов С. Структура, критерії і рівні готовності студентів до творчого розв'язання дидактичних задач // Рідна школа. – 2002. – № 2. – С.42–44.
5. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – С.196.
6. Іщенко І. А., Шалаева В. В.Формування професійної компетентності керівників навчальних закладів / І. А. Іщенко, В. В. Шалаева // Управління школою. – 2010. – № 3. – С. 2 – 5.
7. Овчинников В.Ф. Научно-технический прогресс и развитие творческого потенциала работника производства. – Л., 1974. – 175с.
8. Посталюк Н.Ю. Творческий стиль деятельности. Педагогический аспект. Изд.-во Казанского университета, 1989. – 205с.
9. Тонконогая Е.П., Кричевский В.Ю. Требования к деятельности и личности директора общеобразовательной школы // Директор школы в системе повышения квалификации: Сб.научн.тр. / Отв.ред. Е.П.Токоногая. – М.: изд-во АПН СССР, 1983. – С.3-13.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Уйсімбаєва Наталія Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки КДПУ ім. В.Винниченка.

Коло наукових інтересів: дослідження проблем формування професійної компетентності майбутнього фахівця.